

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

The Canon of Discourses - Subcommentaries (Sutta
Piṭaka - Tīkā)

4. The Collection of the Numerical Discourses -
Subcommentaries (4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

04. Subcommentary on the Book of the Fours (04. Catukkanipāta-
tīkā)

3. The Third Fifty (3. Tatiyapaṇṇāsakaṃ)



PaliVerse

4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries

04. Subcommentary on the Book of the Fours

3. Tatiyapaṇṇāsakaṃ

1. Valāhakavaggo

1-2. Valāhakaṣuttadvayaṇṇanā

101-102. Tatiyapaṇṇāsakassa paṭhame gajjitāti thanitā. Tattha gajjitvā novassanabhāvo nāma pāpako. Manussā hi yadā devo gajjati, tadā “suvuṭṭhitā bhavissatī”ti bījāni nīharitvā vapanti. Atha deve avassante khette bījāni khetteyeva nassanti, gehe bījāni geheyeva nassantīti dubbhikkhaṃ hoti. Nogajjitvā vassanabhāvopi pāpako. Manussā hi imasmiṃ kāle “dubbuṭṭhikā bhavissatī”ti ninnatṭhānesuyeva vappaṃ karonti. Atha devo vassitvā sabbabījāni mahāsamuddaṃ pāpeti, dubbhikkhameva hoti. Gajjitvā vassanabhāvo pana bhaddako. Tadā hi subhikkhaṃ hoti. Nogajjitvā novassanabhāvo ekantapāpakova. Bhāsītā hoti no kattāti “idāni ganthadhuraṃ pūressāmi, vāsadhuraṃ pūressāmī”ti kathetiyeva, na uddesaṃ gaṇhāti, na kammaṭṭhānaṃ bhāveti.

Kattā hoti no bhāsītāti “ganthadhuraṃ pūressāmi, vāsadhuraṃ vā”ti na bhāsati, sampatte pana kāle samattaṃ sampādeti. Iminā nayena itarepi veditabbā. Atha vā sabbhaṃ panetaṃ paccayadāyakeheva kathitaṃ. Eko hi “asukadivase nāma dānaṃ dassāmī”ti saṅghaṃ nimanteti, sampatte kāle no karoti. Ayaṃ puggalo puññaṇa parihāyati, bhikkhusaṅgho pana lābhena parihāyati. Aparo saṅghaṃ animantetvā sakkāraṃ katvā “bhikkhū ānessāmī”ti na labhi, sabbe aññattha nimantitā honti. Ayampi puññaṇa parihāyati, saṅghopi lābhena parihāyati. Aparo paṭhamāṃ saṅghaṃ nimantetvā pacchā sakkāraṃ katvā dānaṃ deti, ayaṃ kiccakārī hoti. Aparo neva saṅghaṃ nimanteti, na dānaṃ deti, ayaṃ pāpappuggaloti veditabbo. Dutiyaṃ uttānameva.

Valāhakaṣuttadvayaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Kumbhasuttavaṇṇanā

103. Tatiye rittakoti anto ritto. Pihitamukhoti pidahitvā ṭhapito. Apārutamukhoti vivaritvā ṭhapito, upamitapuggalesu panettha antogūṇasāravirahito ca tuccho, bāhiraśobhanatāya pihito puggaloti veditabbo. Sesesupi eseva nayo.

Kumbhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Udakarahadaṣuttavaṇṇanā

104. Catutthe udakarahado jaṇṇukamattepi udake sati paṇṇarasasambhinnavaṇṇattā vā bahalattā vā udakassa apaññāyamānataḷo uttāno gambhīrobhāso nāma hotīti āha “purāṇapaṇṇarasa...pe... gambhīrobhāso nāmā”ti. Tiporisacatuporise pana udake sati acchattā udakassa paññāyamānataḷo gambhīro uttānobhāso nāma hotīti āha

“acchavippasannamaṇivaṇṇaudako uttānobhāso nāmā”ti. Ubhayakāraṇasambhavato pana itare dve veditabbā. Puggalepi kilesussadabhāvato guṇagambhīratāya ca abhāvato guṇagambhīrānaṃ sadisehi abhikkamanādīhi yutto uttāno gambhīrobhāso nāma. Iminā nayena sesā veditabbā.

Udakarahasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5-6. Ambasuttādivaṇṇanā

105-106. Pañcame āmaṃ hutvāti anto āmaṃ hutvā. Pakkaṃ āmavaṇṇīti anto pakkaṃ bahi āmasadisam. Tattha yathā ambe apakkabhāvo āmatā hoti, evaṃ puggalepi puthujjanatā. Yathā ca tattha pakkasadisatā pakkavaṇṇitā, evaṃ puggalepi ariyānaṃ abhikkamanādisadisatā pakkavaṇṇitāti iminā nayena sesā veditabbā. Chaṭṭhaṃ uttānameva.

Ambasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mūsikasuttavaṇṇanā

107. Sattame āvāṭaṃ khanatīti attano āsayam bilakūpaṃ khanati. Na ca tattha vasatīti tattha avasitvā kismiñcideva ṭhāne vasati, evaṃ biḷārādiamittavasam gacchati. Vasitā no gādham kattāti sayam na khanati, parena kate bile vasati, evaṃ jīvitaṃ rakkhati. Tatiyā dvepi karontī jīvitaṃ rakkhati. Catutthī dvepi akarontī amittavasam gacchati. Imāya pana upamāya upamitesu puggalesu paṭhamo yathā sā mūsikā gādham khanati, evaṃ navaṅgaṃ satthusāsanaṃ uggaṇhāti. Yathā pana sā tattha na vasati, kismiñcideva ṭhāne vasantī amittavasam gacchati, tathā ayampi pariyattivasena ñāṇaṃ pesetvā catusaccadhammaṃ na paṭivijjhati, lokāmisatṭhānesu vicaranto maccumārakilesamāradeputtamārasaṅkhātānaṃ vasaṃ gacchati. Duttiyo yathā mūsikā gādham na khanati, evaṃ navaṅgaṃ satthusāsanaṃ na uggaṇhāti. Yathā pana parena khanite bile vasantī jīvitaṃ rakkhati, evaṃ parassa kathaṃ sutvā catusaccadhammaṃ paṭivijjhivā tiṇṇaṃ mārānaṃ vasaṃ atikkamati. Iminā nayena tatiyacatutthesupī opammasaṃsandanaṃ veditabbam.

Mūsikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Balībaddasuttavaṇṇanā

108. Aṭṭhame balībaddo tāva yo attano gogaṇaṃ ghaṭṭeti ubbejeti, paragoṇe pana sūrato sukhasīlo hoti, ayaṃ sagavacaṇḍo no paragavacaṇḍo nāma. Puggalopi attano parisam ghaṭṭento vijjhanto pharuse samudācaranto, paraparisāya pana soraccaṃ nivātavuttitaṃ āpajjanto sagavacaṇḍo nāmāti iminā nayena sesāpi veditabbā.

Balībaddasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rukkhasuttavaṇṇanā

109. Navame rukkho tāva pheggu sārāparivāroti vanajetṭhakarukkho sayam pheggu hoti, parivārarukkhaṃ panassa sārā honti. Iminā nayena sesā veditabbā. Puggalesu pana sīlasāravirahitato pheggutā, sīlācārasamannāgamena ca sārātā veditabbā.

Rukkhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Āsīvisasuttavaṇṇanā

110. Dasame yassa visaṃ pajjalitatiṇukkāya aggi viya sīghaṃ abhiruhitvā akkhīni gahetvā khandhaṃ gahetvā sīsaṃ gahetvā tṭhanti vattabbaṃ āpajjati maṇisappādīnaṃ visaṃ viya, mantaṃ pana parivattetvā kaṇṇavātaṃ datvā daṇḍakena pahaṭamatte otarivā datṭhaṭṭhāneyeva tiṭṭhati, ayaṃ āgataviso na ghoraviso nāma. Yassa pana visaṃ saṇikaṃ abhiruhati, āruḥāruḥaṭṭhāne pana āsittaudakaṃ viya hoti udakasappādīnaṃ viya, dvādasavassaccayenapi kaṇṇavidhahakhandhapiṭṭhikādīsu paññāyati, mantaparivattanādīsu ca kariyamānesu sīghaṃ na otarati, ayaṃ ghoraviso na āgataviso nāma. Yassa pana visaṃ sīghaṃ abhiruhati, na sīghaṃ otarati aneḷakasappādīnaṃ visaṃ viya, ayaṃ āgataviso ca ghoraviso ca. Aneḷakasappo nāma mahāāsiviso. Yassa visaṃ mandaṃ hoti, ohāriyamānampi sukheveva otarati nīlasappadhamanisappādīnaṃ visaṃ viya, ayaṃ neva āgataviso na ghoraviso. Nīlasappo nāma sākhavaṇṇo rukkhaggādīsu vicaraṇasappo.

Āsīvisasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Valāhakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kesivaggo

1-7. Kesisuttādivaṇṇanā

111-117. Dutiyassa paṭhame assadammeti dammanayogge asse. Sāretīti sikkhāpeti pavatteti. Sesamettha uttānameva. Dutiyādīni uttānatthāneva.

Kesisuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

8-10. Saṃvejanīyasuttādivaṇṇanā

118-120. Atṭhame saddhassāti buddhādīsu pasannacittassa vattasampannassa, yassa pāto vuṭṭhāya cetiyaṅgaṇavattādīni sabbavattāni katāneva paññāyanti. Dassanīyānīti dassanārahāni. Saṃvego nāma sahottappaṃ ñāṇaṃ. Abhiḷatṭhānādīnipi tassa uppattihetūni bhavantīti sikkhāpento āha “saṃvegajanakānī”ti. Tṭhānānīti kāraṇāni, padesatṭhānāni vā. Navamadasamāni suviññeyyāni.

Saṃvejanīyasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Kesivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhayavaggo

1. Attānuvādasuttavaṇṇanā

121. Tatiyassa paṭhame attānaṃ anuvadantassa uppajjanakabhayanti attānaṃ anuvadantassa pāpakammīno uppajjanakabhayaṃ. Dvattiṃsakammakāraṇe paṭicca uppajjanakabhayanti agārikānaṃ vasena vuttaṃ, anagārikānaṃ pana vinayadaṇḍaṃ paṭicca uppajjanakabhayampi daṇḍabhayanteva saṅkhaṃ gacchati. Sesam suviññeyyameva.

Attānuvādasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūmibhayasuttavaṇṇanā

122. Dutiye kodhūpāyāsassetam adhivacananti ettha kujjhanatṭhena kodho, sveva cittaṣa kāyassa ca atippamaddanamathanuppādanehi daḷhaāyāsattṭhena upāyāso. Anekavāraṃ pavattitvā attanā samavetaṃ sattaṃ ajjhottharivā sīsaṃ ukkhipitum adatvā ūmisadisatā daṭṭhabbā. Yathā hi bāhiraṃ udakaṃ otiṇṇo ūmīsu osīditvā marati, evaṃ imasmiṃ sāsane kodhūpāyāse osīditvā vibbhamati, tasmā kodhūpāyāso “ūmibhaya”nti vutto. Odarikattassetam adhivacananti yathā hi bāhiraṃ udakaṃ otiṇṇo kumbhīlena khādito marati, evaṃ imasmiṃ sāsane odarikattena odarikabhāvena āmisagedhena micchājīvena jīvikakappanena nāsitasīlādiguṇatāya khāditadhammasarīro vibbhamati, tasmā odarikattaṃ “kumbhīlabhaya”nti vuttaṃ.

Anupaṭṭhitāya satiyāti kāyagataṃ satim anuṭṭhāpetvā. Asaṃvutehīti apihitehi. Pañcannetaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacananti yathā hi bāhiraṃ udakaṃ otiṇṇo āvaṭṭe nimujjitvā marati, evaṃ imasmiṃ sāsane pabbajito pañcakāmaguṇāvaṭṭe nimujjitvā vibbhamati. Kāmarāgābhibhūto hi satto ito ca etto, etto ca itoti evaṃ manāpiyarūpādivisayasāṅkhāte āvaṭṭe attānaṃ saṃsāretvā yathā tato bahibhūte nekkhamme cittampi na uppādeti, evaṃ āvaṭṭetvā byasanāpādanena kāmaguṇānaṃ āvaṭṭasadisatā daṭṭhabbā.

Anuddhamsetīti kilameti vilolati. Rāgānuddhamsetenāti rāgena anuddhamsetena. Mātugāmassetaṃ adhivacananti. Yathā hi bāhiraṃ udakaṃ otiṇṇo caṇḍamaccham āgamma laddhappahāro marati, evaṃ imasmiṃ sāsane mātugāmaṃ ārabha uppannakāmarāgo vibbhamati, tasmā mātugāmo “susukābhaya”nti vutto. Mātugāmo hi yonisomanasikārahitaṃ adhīrapurisaṃ itthikuttabhūtehi attano hāsabhāvavilāsehi abhibhuyya gahetvā dhīrajātikampi attano rūpādīhi sampalobhanavasena anavasesaṃ attano upakāradhamme sīlādike sampādetum asaṃmatthaṃ karonto anayabyasanaṃ pāpeti.

Imāni pana cattāri bhayāni bhāyitvā yathā udakaṃ anorohantassa udakaṃ nissāya udakapipāsāvinayanaṃ sarīrasuddhipariḷāhūpasamo kāyautuggāhāpananti, evamādi ānisaṃso natthi, evamevaṃ imāni cattāri bhayāni bhāyitvā sāsane apabbajantassapi imaṃ sāsanaṃ nissāya saṅkhepato vaṭṭadukkhūpasamo, vitthārato pana sīlānisaṃsādivasena anekavidho ānisaṃso natthi. Yathā pana imāni cattāri bhayāni abhāyitvā udakaṃ orohantassa vuttappakāro ānisaṃso hoti, evaṃ imāni abhāyitvā sāsane pabbajantassapi vuttappakāro ānisaṃso hoti. Mahādhammarakkhitatthero panāha “cattāri bhayāni bhāyitvā udakaṃ anotaranto sotaṃ chinditvā paratīraṃ pāpuṇitum na sakkoti, abhāyitvā otaranto sakkoti, evamevaṃ bhāyitvā sāsane apabbajantopi taṇhāsotaṃ chinditvā nibbānapāraṃ daṭṭhum na sakkoti, abhāyitvā pabbajanto sakkoti”ti.

Ūmibhayasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paṭhamanānākaraṇasuttavaṇṇanā

123. Tatiye brahmakāyikānaṃ devānanti ettha brahmānaṃ kāyo samūhoti brahmakāyo, tappariyāpannatāya tattha gatāti brahmakāyikā. Etāya ca sabbassapi brahmakāyassa samaññāya bhavitabbaṃ. Ābhasarānaṃ devānantiādīnā pana dutiyajjhānabhūmikādīnaṃ upari gahitattā gobalībaddaṇñāyena tadavasitṭhānaṃ ayaṃ samaññā, tasmā “brahmakāyikānaṃ devāna”nti paṭhamajjhānabhūmikānaṃyeva gahaṇaṃ veditabbaṃ. Saha byayati gacchatīti

sahabyo, sahavattanako. Tassa bhāvo sahabyatā, sahapavattīti āha “sahabhāvaṃ upagacchatī”ti. Kappo āyupamāṇanti ettha yadipi brahmapārisajjādīnaṃ āyuno antaraṃ atthi, ukkaṭṭhaparicchedena panetaṃ vuttanti dassento “paṭhamajjhānaṃ atthi hīna”ntiādimāha.

Dve kappā āyupamāṇanti ettha pana hīnajjhānena nibbattānaṃ vasena ayaṃ paricchedo katoti dassetuṃ “dutiyaajjhānaṃ vuttanayeneva tividhaṃ hotī”tiādi āraddhaṃ. Cattāro kappāti ettha pana ukkaṭṭhaparicchedena catusaṭṭhi kappā vattabbāti dassento “yaṃ heṭṭhā vuttaṃ ‘kappo dve kappā’ti, kampi āharitvā attho veditabbo”ti āha. Kathaṃ panettha ayamatto labbhatīti āha “kappoti ca guṇassapi nāma”nti. Tattha paṭhamaṃ vutto kappo, tato ekena guṇena, ekasmiṃ vāre gaṇanāyāti attho. Dve kappā hontīti ekavāragaṇanāya kappassa dviguṇitattā dve mahākappā hontīti attho. Dutiyenāti dutiyavāragaṇanāya. Cattāroti dutiyavāragaṇanāya dvīsu kappesu dviguṇitesu cattāro mahākappā hontīti attho. Puna te cattāro kappāti vuttanayena dve vāre guṇetvā ye cattāro kappā dassitā, puna te cattāro kappā catugguṇā hontīti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - dve vāre guṇetvā ye cattāro kappā dassitā, tesu catukkhattuṃ guṇitesu catusaṭṭhi kappā sampajjantīti. Tathā hi cattāro ekasmiṃ vāre guṇitā aṭṭha honti, puna te aṭṭha dutiyavāre guṇitā soḷasa honti, puna te soḷasa tatiyavāre guṇitā dvattiṃsa honti, puna te dvattiṃsa catutthavāre guṇitā catusaṭṭhi honti. Tenevāha “imehi catūhi guṇehi guṇitā ekena guṇena aṭṭha hontī”tiādi. Ettha ca heṭṭhā uposathasutte -

“Yāni mānusakāni paññāsa vassāni, cātumahārājikānaṃ devānaṃ eso eko rattindivo”ti -

Ādinā kāmāvacaradevānameva āyupamāṇaṃ dassitaṃ. Heṭṭhāyeva -

“Tayome, bhikkhave, puggalā santo saṃvijjamānā lokasmiṃ. Katame tayo? Idha, bhikkhave, ekacco puggalo sabbaso rūpasāññānaṃ samatikkamā...pe... ākāsānañcāyatanūpagānaṃ devānaṃ sahabyataṃ upapajjati. Ākāsānañcāyatanūpagānaṃ, bhikkhave, devānaṃ vīsati kappasahassāni āyupamāṇa”nti -

Ādinā arūpāvacarānaṃyeva āyupamāṇaṃ vuttaṃ. Idha pana rūpāvacarānameva āyupamāṇaṃ dassitaṃ. Vibhaṅgapāḷiyaṃ pana “manussānaṃ kittakaṃ āyupamāṇaṃ, vassasataṃ appaṃ vā bhiyyo”tiādinā devamanussānañceva rūpārūpāvacarasattānañca āyupamāṇaṃ dassitaṃ.

Tattha sammāsambuddhena manussānaṃ devānañca āyupamāṇaṃ paricchindamānena catūsu apāyesu bhummadevesu ca āyu na paricchinnaṃ. Taṃ kasmāti? Niraye tāva kammameva pamāṇaṃ. Yāva kammaṃ na khīyati, tāva paccanti. Tathā sesaapāyesu. Bhummadevānaṃpi kammameva pamāṇaṃ. Tattha nibbattā hi keci sattāhamattaṃ tiṭṭhanti, keci aḍḍhamāsaṃ, kappamāṇaṃ tiṭṭhamānāpi atthiyeva. Tattha manussesu gihibhāve ṭhitāyeva sotāpannāpi honti, sakadāgāmiphalaṃ anāgāmiphalaṃ arahattampi pāpuṇanti, tesu sotāpannādayo yāvajīvaṃ tiṭṭhanti, khīṇāsavā pana parinibbāyanti vā pabbajanti vā. Kasmā? Arahattaṃ nāma seṭṭhaguṇaṃ, gihiliṅgaṃ hīnaṃ, taṃ hīnatāya uttamaṃ guṇaṃ dhāretuṃ na sakkoti, tasmā te parinibbātukāmā vā honti pabbajitukāmā vā. Bhummadevā pana arahattaṃ pattāpi yāvajīvaṃ tiṭṭhanti, chasu kāmāvacaresu devesu sotāpannasakadāgāmīno yāvajīvaṃ tiṭṭhanti, anāgāminā rūpabhavaṃ gantuṃ vaṭṭati khīṇāsavena parinibbātuṃ. Kasmā?

Nilīyanokāsassa abhāvā. Rūpāvacarārūpāvacaresu sabbepi yāvajīvaṃ tiṭṭhanti, tattha rūpāvacare nibbattā sotāpannasakadāgāmino na puna idhāgacchanti, tattheva parinibbāyanti. Ete hi jhānaanāgāmino nāma.

Aṭṭhasamāpattilābhīnaṃ pana kiṃ niyameti? Paguṇajjhānaṃ. Yadevassa paguṇaṃ hoti, tena upapajjati. Sabbesu paguṇesu kiṃ niyameti?

Nevasaññānāsaññāyatanaśamāpatti. Ekaṃseneva hi so nevasaññānāsaññāyatane upapajjati. Navasu brahmalokesu nibbattaariyasāvakānaṃ tatrūpapattipi uparūpapattipi, na heṭṭhūpapatti. Puthujjanānaṃ pana tatrūpapattipi hoti, uparūpapattipi, heṭṭhūpapattipi. Pañcasu suddhāvāsesu catūsu ca arūpesu ariyasāvakānaṃ tatrūpapattipi hoti uparūpapattipi. Paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbatto anāgāmī nava brahmaloke sodhetvā matthake tṭhito parinibbāti. Vehapphalaṃ, akaniṭṭhaṃ, nevasaññānāsaññāyatanaṃ ime tayo devalokā seṭṭhabhavā nāma. Imesu tīsu tṭhānesu nibbattaanāgāmino neva uddhaṃ gacchanti, na adho, tattha tattheva parinibbāyanti idaṃ pakiṇṇakaṃ vedittabbaṃ.

Paṭhamanānākaraṇasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4-6. Dutīyanānākaraṇasuttādivaṇṇanā

124-126. Catutthe te dhammeti te “rūpagata”ntiādinā nayena vutte rūpādayo dhamme. Aniccatoti iminā niccappaṭikkhepato tesam aniccatamāha, tato eva ca udayavayavantato vipariṇāmato tāvakālikato ca te aniccāti jotitaṃ hoti. Yañhi nibbattaṃ hoti, taṃ udayavayaparicchinnaṃ. Jarāya maraṇena ca tadeva viparītaṃ, ittarakkhaṇameva ca hotīti. Dukkhatoti iminā sukhappaṭikkhepato tesam dukkhatamāha. Tato eva ca abhiñhappaṭipīlanato dukkhavatthuto ca te dukkhāti jotitaṃ hoti. Udayavayavantatāya hi te abhiñhappaṭipīlanato nirantaradukkhatāya dukkhasseva ca adhiṭṭhānabhūtā. Paccayayāpanīyatāya rogamūlatāya ca rogato. Dukkhatāsūlayogato kilesāsucipaggharaṇato uppādajarābhāṅgehi uddhumātaparipakkapabhinnato ca gaṇḍato. Pīlājananato, antotudanato, dunnīharaṇato ca sallato. Avaḍḍhiāvahanato aghavatthuto ca aghato. Aseribhāvajananaṃ ābādhapadaṭṭhānatāya ca ābādhato. Avasavattanato avidheyyatāya ca parato. Byādhijarāmarāṇehi palujjanīyatāya palokato. Sāminivāsikārakavedakaadhiṭṭhāyakavirahato suññato. Attappaṭikkhepaṭṭhena anattato. Rūpādidhammā hi na ettha attā atthīti anattā. Evaṃ sayampi attā na hontīti anattā. Tena abyāpārato nirīhato tucchato anattāti dīpitaṃ hoti. Lakkhaṇattayameva sukhāvabodhanatthaṃ ekādasahi padehi vibhajitvā gahitanti dassetuṃ “tatthā”tiādi vuttaṃ. Pañcamachaṭṭhāni uttānatthāneva.

Dutīyanānākaraṇasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Paṭhamatathāgataacchariyasuttavaṇṇanā

127. Sattame vattamānasamīpe vattamāne viya voharitabbanti “okkamati”ti āha “okkanto hotīti attho”ti. Dasasahassacakkavālapattharaṇo samujjalabhāvena ulāro. Devānubhāvanti devānaṃ pabhānubhāvaṃ. Devānañhi pabhaṃ so obhāso adhibhavati, na deve. Tenāha “devāna”ntiādi. Rukkhaḡacchādīnā kenaci na haññatīti aghā, asambādā. Tenāha “nīcavivarā”ti. Asaṃvutāti heṭṭhā upari kenaci apihitā. Tenāha “heṭṭhāpi appatiṭṭhā”ti. Tattha pi-saddena yathā heṭṭhā udakassa pidhāyikā sandhārikā pathavī natthi asaṃvutā lokantarikā, evaṃ uparipi cakkavāḷesu devavimānānaṃ abhāvato asaṃvutā appatiṭṭhāti dasseti. Andhakāro ettha atthīti

andhakārā. Cakkhuviññāṇaṃ na jāyati ālokassa abhāvato, na cakkhuno. Tathā hi “tenobhāsena aññamaññaṃ sañjānanti”ti vuttaṃ. Jambudīpe t̥hitamajjhanhikavelāya pubbavidehavāsīnaṃ atthaṅgamavasena upaḍḍhaṃ sūriyamaṇḍalaṃ paññāyati, aparagoyānavāsīnaṃ uggamanavasena. Evaṃ sesadīpesupīti āha “ekappahāreneva tīsu dīpesu paññāyanti”ti. Ito aññathā dvīsu eva dīpesu paññāyanti. Ekekāya disāya navaṇavayojanasatasahassāni andhakāraavidhamanampi imināva nayena daṭṭhabbaṃ. Pabhāya nappahontīti attano pabhāya obhāsituṃ nābhisambhuṇanti. Yugandharapabbatamatthakasaṃmappamaṇe ākāse vicaraṇato “cakkavāḷapabbatassa vemajjhena caranti”ti vuttaṃ.

Byāvaṭṭati khādanatthaṃ gaṇhituṃ upakkamantā. Viparivattitvāti vivaṭṭitvā. Chijjitvāti mucchāpavattiyā t̥hitaṭṭhānato muccitvā, aṅgapaccaṅgachedanavasena vā chijjitvā. Accantakhāreti ātapasantapābhāvena atisītabhāvaṃ sandhāya accantakhāratā vuttā siyā. Na hi taṃ kappasaṇṭhānaudakaṃ sampattikaramahāmeghavuṭṭhaṃ pathavisandhāraṃ kappavināsakaudakaṃ viya khāraṃ bhavitumarahati, tathā sati pathavīpi vilīyeyya, tesaṃ vā pāpakammaphalena petānaṃ pakatiudakassa pubbakheḷabhāvāpatti viya tassa udakassa khārabhāvāpatti hotīti vuttaṃ “accantakhāre uduke”ti.

Paṭhamatathāgataacchariyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dutiyatathāgataacchariyasuttavaṇṇanā

128. Atṭhame ālīyanti āramitabbaṭṭhena sevīyanti ālayā, pañca kāmaguṇā. Āramanti ratiṃ vindanti kīḷanti laḷanti. Ālīyanti vā allīyanti abhiraṃavasena sevanti ālayā, taṇhāvicaritāni. Tehi ālayehi ramanti ālayārāmā. Yatheva hi susajjitaṃ pupphaphalabharitarukkhādisampannauyyānaṃ pavīṭṭho rājā tāya sampattiyā ramati, sammudito āmoditappamodito hoti, na ukkaṇṭheti, sāyampi nikkhamituṃ na icchatī, evamimehi kāmalāyatanhālayehi sattā ramanti, saṃsāraṇṭṭe pamuditā anukkaṇṭhitā vasanti. Tena tesaṃ bhagavā duvidhampi ālayaṃ uyyānabhūmiṃ viya dassento “ālayārāmā”tiādimāha. Sesamettha uttānameva.

Dutiyatathāgataacchariyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9-10. Ānandaacchariyasuttādivaṇṇanā

129-130. Navame paṭisanthāradhammanti pakaticārittavasena vuttaṃ, upagatānaṃ pana bhikkhūnaṃ bhikkhunīnaṃ pucchāvissajjanavasena ceva cittarucivasena ca yathākālaṃ dhammaṃ desetiyeva, upāsakaupāsikānaṃ pana upanissinnakathāvasena. Dasamaṃ uttānameva.

Ānandaacchariyasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhayavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Puggalavaggo

1. Saṃyojanasuttavaṇṇanā

131. Catutthassa paṭhame upapattippaṭilābhaṃ saṃvattanikānīti upapattippaṭilābhīyāni. Bhavapaṭilābhīyānīti etthāpi eseṇa nayo. Yehīti yehi saṃyojanehi hetubhūtehi, karaṇabhūtehi vā. Nanu ca sotāpannassapi orambhāgiyāni saṃyojanāni appahīnāni, kasmā pana sakadāgāmīyeṇa idha gahitoti āha “sakadāgāmissāti idaṃ appahīnasamyojanesu ariyesu uttamakoṭiyā gahita”nti. Tattha appahīnasamyojanesu appahīnaorambhāgiyasamyojanesu. Uttamakoṭiyā gahitanti ukkaṭṭhaparicchedena gahitaṃ. Sakadāgāmito parañhi appahīnaorambhāgiyasamyojanāni ariyo nāma natthi. Nanu ca sakadāgāmissa pahīnānīpi orambhāgiyāni saṃyojanāni atthi diṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsasamyojanānaṃ pahīnattā, tasmā “orambhāgiyāni saṃyojanāni appahīnāni”ti kasmā vuttanti āha “orambhāgiyesu ca appahīnaṃ upādāyā”tiādi. Yasmā kāmarāgabyāpādasamyojanāni sakadāgāmissa appahīnāni, tasmā tāni appahīnāni upādāya “orambhāgiyāni saṃyojanāni appahīnāni”ti vuttaṃ, na sabbesaṃ appahīnattāti adhippāyo.

Saṃyojanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Paṭibhānasuttavaṇṇanā

132. Dutiye paṭibhānaṃ vuccati ñāṇampi ñāṇassa upaṭṭhitavacanampi, taṃ idha adhippetam, atthayuttaṃ kāraṇayuttaṃ ca paṭibhānamassāti yuttappaṭibhāno. Pucchānantarameṇa sīghaṃ byākātuṃ asamatthatāya nomuttappaṭibhānamassāti nomuttappaṭibhāno. Iminā nayena sesā veditabbā. Ettha pana paṭhamo kañci kālaṃ vīmaṃsitvā yuttameṇa pekkhati tipīṭakacūḷanāgatthero viya. So pana pañhaṃ puṭṭho pariggahetvā yuttappattakāraṇameṇa katheti. Dutiyo pucchānantarameṇa yena vā tena vā vacanena paṭibhānati, vīmaṃsitvāpi ca yuttaṃ na pekkhati catunīkayikapiṇḍatissatthero viya. So pana pañhaṃ puṭṭho pañhapariyosānampi nāgameti, yaṃ vā taṃ vā kathetiyeṇa, vacanattaṃ paṇassa vīmaṃsiyamānaṃ katthaci na lagati. Tatiyo pucchāsamakāleṇa yuttaṃ pekkhati, taṃkhaṇaṃyeṇa ca naṃ byākaroti tipīṭakacūḷābhayaṭthero viya. So pana pañhaṃ puṭṭho sīghameṇa katheti, yuttappattakāraṇo ca hoti. Catuttho puṭṭho samāno neṇa yuttaṃ pekkhati, na yena vā tena vā paṭibhānituṃ sakkoti, tibbandhakāraṇamuggo viya hoti lāḷudāyitthero viya.

Paṭibhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3-4. Ugghaṭitaññūsuttādivaṇṇanā

133-134. Tatiye ugghaṭitaññūti ettha ugghaṭanaṃ nāma ñāṇugghaṭanaṃ, ñāṇena ugghaṭitamatteyeṇa jānātīti attho. Saha udāhaṭavelāyāti udāhāre udāhaṭamattayeṇa. Dhammābhisamayo hotīti catusaccadhammassa ñāṇena saddhiṃ abhisamayo. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ “cattāro satipaṭṭhānā”tiādinā nayena saṃkhittena mātīkāya ṭhapiyamānāya desanānusāreṇa ñāṇaṃ pesetvā arahattaṃ gaṇhituṃ samattho puggalo “ugghaṭitaññū”ti vuccati. Vipañcitaṃ vitthāritameṇa atthaṃ jānātīti vipañcitaññū. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ saṃkhittena mātīkaṃ ṭhapetvā vitthāreṇa atthe bhājiyamāne arahattaṃ pāpuṇituṃ samattho puggalo “vipañcitaññū”ti vuccati. Uddesādīhi netabboti neyyo. Anupubbena dhammābhisamayoti anukkamena arahattappatti. Byañjanapadameṇa paramaṃ assāti padaparamo. Na tāya jātiyā dhammābhisamayo hotīti tena attabhāveṇa jhānaṃ vā vipassanaṃ vā maggaṃ vā phalaṃ vā nibbattetuṃ na sakkotīti attho. Catutthaṃ uttānameṇa.

5-8. Sāvajjasuttādivaṇṇanā

135-138. Pañcame sāvajjoti sadoso. Sāvajjena kāyakammenāti sadosena pāṇātipātādinā kāyakammena. Itaresupi eseṇa nayo. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ puggalo tīhi dvārehi āyūhanakammassa sadosattā gūthakuṇapādibharito padeso viya “sāvajjo”ti vuccati. Sāvajjena bahulanti yassa sāvajjameva kāyakammaṃ bahulaṃ hoti, appaṃ anavajjaṃ. So “sāvajjena bahulaṃ kāyakammena samannāgato appaṃ anavajjena”ti vuccati. Itaresupi eseṇa nayo. Ko pana evarūpo hotīti? Yo gāmadhammatāya vā nigamadhammatāya vā kadāci karahaci uposathaṃ samādiyati, sīlāni pūreti. Ayaṃ vuccatīti ayaṃ puggalo tīhi dvārehi āyūhanakammesu sāvajjasseva bahulatāya anavajjassa appatāya “vajjabahulo”ti vuccati. Yathā hi ekasmiṃ padese dubbaṇṇāni duggandhāni pupphāni rāsikatānassu, tesāṃ upari taṃ taṃ adhimuttakavassikapāṭalāni patitāni bhavēyyuṃ, evarūpo ayaṃ puggalo veditabbo. Yathā pana ekasmiṃ padese adhimuttakavassikapāṭalāni rāsikatānassu, tesāṃ upari taṃ taṃ duggandhāni badarapupphādīni patitāni bhavēyyuṃ. Evarūpo tatiyo puggalo veditabbo. Catuttho pana tīhi dvārehi āyūhanakammassa niddosattā ca catumadhurabharitasuvaṇṇavāti viya daṭṭhabbo. Chaṭṭhādīni uttānatthāneva.

Sāvajjasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

9-10. Dhammakathikasuttādivaṇṇanā

139-140. Navame appaṇca bhāsati sampattaparīsāya thokameva katheti. Asahitañcāti kathento ca pana na atthayuttaṃ kālayuttaṃ katheti. Parīsā cassa na kusalā hotīti sotuṃ nisinnaparīsā cassa yuttāyuttaṃ kāraṇākāraṇaṃ siliṭṭhāsiliṭṭhaṃ na jānātīti attho. Evarūpoti ayaṃ evaṃjātiko bāladhammakathiko evaṃjātikāya bālaparīsāya dhammakathikotveva nāmaṃ labhati. Iminā nayena sabbattha attho veditabbo. Ettha ca dveveva janā sabhāvadhammakathikā, na itare. Itare pana dhammakathikānaṃ anto pavitṭhattā evaṃ vuttā. Dasamaṃ uttānameva.

Dhammakathikasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Puggalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ābhāvaggo

1-6. Ābhāsuttādivaṇṇanā

141-146. Pañcamassa paṭhamādīni uttānatthāneva.

Ābhāsuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

7-10. Dutiyakālasuttādivaṇṇanā

147-150. Sattame paramatthato avijjamānasabhāvassa kālassa bhāvanādiyogo na sambhavaṭīti āha “kālati tasmīṃ tasmīṃ kāle dhammassavanādivasena pavattānaṃ kusalahammānaṃ etaṃ adhivacana”nti. Kālasahacaritā hi kusalā dhammā idha kāla-saddena gahitā aparassa asambhavato. Aṭṭhamādīni uttānatthāneva.

Dutiyakālasuttādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Ābhāvaggaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatīyapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitaṃ.



ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. The Canon of Discourses - Subcommentaries. 4. The Collection of the Numerical Discourses - Subcommentaries. 04. Subcommentary on the Book of the Fours. 3. The Third Fifty Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org